

Deset let samostatného Městského muzea Polná

Rokem 2016 se dovršilo deset let samostatné existence příspěvkové organizace Městské muzeum Polná, jejímž zřizovatelem je Město Polná. Samotné statistiky činnosti muzea za uplynulé desetiletí by přesáhly rámec sborníku Polensko. Muzeum fungující dle zákona č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy zajišťuje činnosti související s tvorbou, ochranou, uložením a zpřístupňováním sbírkového fondu, který ke konci roku 2016 představoval 59 702 položek zapsaných v Centrální evidenci sbírek MKČR. Znamená to péči o předměty umístěné v depozitářích a expozicích celkem ve čtyřech budovách (původní hrad, zámecké křídlo, zámecká věž a stará škola v Poděbradově ulici). Současně ze zákona vyplývají evidenční a inventurní práce v určitém standardu. Pod pojmem zpřístupnění sbírkových fondů rozumíme péči o expozice, přípravu výstav, zajišťování servisu badatelům i průvodcovské činnosti v expozicích pro veřejnost, přednáškovou činnost, realizaci akcí typu Velikonoce na hradě nebo Martinské trhy. Od roku 2009 je v muzeu zpřístupněna opět i odborná knihovna. Tato stať si proto neklade za cíl dokumentovat desetiletou práci muzea. Účelem tohoto článku je spíše připomenout, že muzeum není pouze každoročním příjemcem určité částky z městského rozpočtu, ale že svým významem zasahuje do životů zdejších lidí po několik generací a přispívá tak ke kultuře (a kulturnosti) města a regionu.

Historie polenského muzea sahá do 19. století. Rok 1895 je uváděn jako rok založení muzea, i když jde v podstatě o jeden z kroků v procesu utváření myšlenky regionálního muzea. Ta vycházela již ze snah polenské obrozenecké společnosti sdružující se od 30. let 19. století kolem Antonína Pittnera a dalších místních vlastenců. V roce 1895 byl ustaven Spolek městského muzea. Iniciátorem a hybnou silou muzejní činnosti v Polné byl až do roku 1936 Břetislav Rérych, který dokázal nejen zajistit fungování muzea po stránce materiální a finanční, ale systematicky vytvářel i síť dobrovolných spolupracovníků a podporovatelů muzea. Současně pracoval s dětmi a mládeží, vědom si potenciálu, který má tato věková skupina pro budoucnost muzea v Polné. Spolek provozoval muzeum na dobrovolnické bázi až do roku 1953. I přes změny společensko-politické situace se podařilo zajistit kontinuitu muzejní práce a další akvizice muzejních sbírek. Byl tak vytvořen velmi kvalitní a tematicky i početně rozsáhlý sbírkový fond, který v muzeích obdobného typu rozhodně není běžný. Od července 1963 bylo polenské muzeum direktivním rozhodnutím učiněno pobočkou Oblastního mu-

zea Vysočiny v Jihlavě. Tento fakt nebyl polenskou veřejností nikdy akceptován, a snad i proto po roce 1989 opět ožila myšlenka samostatného polenského muzea. Usnesením Zastupitelstva Kraje Vysočina č. 9/2006 ze dne 12. prosince 2006 bylo schváleno převedení majetku, práv a závazků Muzea Vysočiny Jihlava, pobočky Polná, do majetku Města Polná k 1. lednu 2007. Usnesením 34. zasedání zastupitelstva Města Polná ze dne 11. října 2006 byla k 1. lednu 2007 ustavena příspěvková organizace Městské muzeum Polná, ředitelkou byla na základě výběrového řízení jmenována Marta Vomelová.

Za desetiletí 2007–2016 bylo do sbírek zapsáno 4758 přírůstkových čísel. Bylo realizováno celkem 69 výstav, z nich 17 bylo původních výstav z polenského sbírkového fondu. Přitom nelze opomenout, že výstavám „1914–2014 – sto let od vyhlášení I. světové války“ (2014) a „Nezapomenuté osudy – občané Polenska ve 2. světové válce“ (2015) předcházela rozsáhlá odborná příprava a zjištění prezentovaná na těchto výstavách by zasloužila samostatné publikování. Totéž platí i o výstavě „Čechy na Polensku“ (2013). Libreta a scénáře těchto výstav zpracovávala tehdejší ředitelka Marta Vomelová. Za připomínku stojí i výstavy, na nichž mohla veřejnost zhlédnout jinak nepřístupné unikáty. V roce 2007 v souvislosti s výstavou ke znovuvysvěcení kostela Nanebevzetí Panny Marie v Polné byly prezentovány originály šperků z krypty Žejdlců z první čtvrtiny 17. století, na výstavě „Biblia sacra“ na přelomu let 2012/2013 byly k vidění nejstarší výtisky českých biblí z 16. století, které jsou ve sbírce zastoupeny v počtu šesti různých vydání. Převzaté výstavy dávaly prostor zejména umělcům z regionu, místním spolkům a organizacím, ale podařilo se získat i několik výstav z celorepublikově významných soukromých sbírek, například největší sbírku lidových hodin Mgr. Klikara.

V uvedeném desetiletí došlo k rozšíření expozic o nejvyšší patro hradu, zpřístupněna byla druhá místnost expozice Lékárny U černého orla a expozice Proměny Polné od 1. písemné zmínky do 19. století. Podařilo se vydat katalog ke stálé expozici historických hodin (2013). Expozice byly průběžně doplňovány zejména restaurovaným nábytkem z depozitářů. Méně viditelná, a proto veřejností často podceňovaná část muzejní práce, kterou je péče o sbírkový fond, znamenala v uvedeném období, mimo jiné, odborné restaurování více než 30 sbírkových položek. Kromě již zmiňovaného nábytku se jednalo například o textilie a usňové části z hrobové výbavy Žejdlců ze Šenfeldu, prapor Národní gardy z roku 1848 či o synagogální textilie. Na krytí nákladů restaurování se podílelo ministerstvo kultury prostřednictvím grantů, Spolek polenského muzea v Polné (dále Spolek polenského muzea) a další podporovatelé.

Významnou oblastí činnosti muzea byla ve sledovaném období přednášková činnost. Přednášky pro veřejnost organizovalo muzeum samostatně nebo ve spolupráci se Spolkem polenského muzea nebo Klubem Za historickou Polnou, později i s Husovou knihovnou. Podařilo se také nastavit spolupráci se Základní školou v Polné, kdy bylo pro žáky druhého stupně každoročně připraveno celkem pět témat přednášek doplňujících výuku občanské výchovy a dějepisu o regionální souvislosti. Nezbyvá než si přát, aby efekt této spolupráce navázal na prvo-republikovou tradici Městského Rérychova muzea a v malých polenských občanech zanechal pocit sounáležitosti se svým městem a jeho historií.

Nelze pominout spolupráci muzea s dobrovolníky, bez které by činnost muzea nemohla být v tomto rozsahu vykonávána. Stejně lze ocenit i spolupráci se Spolkem polenského muzea a Klubem za historickou Polnou.

Z uvedených vybraných faktů vyplývá, že muzeum se ve své novodobé existenci snaží dostát jak naplňování požadavků zákona, tak i odkazu B. Rérycha, B. Neubauera a B. Hladíka, kteří polenské muzeum utvářeli v minulém století. Tato dvě nesrovnatelná hlediska – byrokratická přesnost a až bohémské nadšení zdejší historií a památkami – se pokouší skloubit pracovníci Městského muzea Polná od doby jeho vzniku v lednu 2007. Budoucnost ukáže, zda u polenských občanů hodnoty kulturní, historické a umělecké převáží na pomyslných misích vah náklady provozní a mzdové.

Sbírkotvorná činnost muzea v letech 2007–2016

Rok	Dary (počet položek / ks)	Sběr (počet položek / ks)	Koupě (počet položek / ks)	Celkem (počet položek / ks)
2007	460 / 542	58 / 58	0 / 0	518 / 600
2008	135 / 190	23 / 28	5 / 5	163 / 224
2009	307 / 440	477 / 486	0 / 0	784 / 926
2010	395 / 666	598 / 1074	0 / 0	993 / 1740
2011	135 / 583	399 / 574	0 / 0	534 / 1157
2012	87 / 153	603 / 1416	0 / 0	690 / 1569
2013	111 / 348	166 / 186	0 / 0	277 / 534
2014	24 / 64	95 / 277	295 / 545	414 / 886
2015	174 / 184	3 / 3	0 / 0	177 / 187
2016	22 / 190	137 / 375	49 / 56	208 / 621

Přehled výstav realizovaných v muzeu v letech 2007–2016
(vlastní výstavy kurzívou)

2007	<i>Výstava k 300. výročí znovuvysvěcení kostela Nanebevzetí P. Marie</i> Výstava grafiky a keramiky Dušana a Naděždy Cendelinových Výstava obrazů polenského rodáka Jiřího Dajče Výstava Fotoklubu Polná Výstava obrazů Karla Gotta Vánoční výstava papírových betlémů Jarmily Navrátilové
2008	Výstava k 135. výročí založení Sboru dobrovolných hasičů v Polné Výstava „210 let ochotnické divadla v Polné“ Výstava keramiky Miroslavy Bílkové Výstava prací Adolfa Skaláka Výstava fotografií Evy Pilarové Výstava Fotoklubu Polná <i>Výstava z depozitářů a přírůstků Městského muzea v Polné v roce 2007 a 2008</i> „Dřevořezba“, výstava řezbářských prací Josefa Čady
2009	<i>Výstava k jubileu významného polenského rodáka ak. malíře Karla Ludvíka Klusáčka</i> „Bohumil Hrabal“, výstava o životě významného spisovatele Vitráže, keramika a smalty Petry Kerepecké „Krajinomalba“, výstava obrazů Pavla Prchala Výstava Fotoklubu Polná <i>Výstava z depozitářů a přírůstků Městského muzea v Polné v roce 2008</i>
2010	Žijí tu s námi – výstava k 15. výročí klubu Pampeliška Výstava fotografií Milana Slavingera Jubilejní výstava fotografií Jiřího Rathouského „50 let s fotoaparátem“ Jan Prchal: „Fotografie Polné a fotografika“ Výstava Fotoklubu Polná <i>Jubilejní výstava k výročí narození a příchodu Boženy Němcové do Polné</i> Prodejní výstava vitráží a šperků ze skla Jany Kopecké 40. výročí divadelního souboru DUHA <i>Výstava souboru hrobové výbavy rodu Žejdlců ze Šenfeldu</i>

	<i>Oběti II. světové války na Polensku (k 65. výročí konce II. sv. války)</i>
2011	<i>Velikonoce v muzeu</i> Jubilejní výstava fotografií Jaroslava Prchala „Plavby po Jadranu ... nejen ta známá místa“ Historická města Vysočiny Výstava Fotoklubu Polná Výstava grafických listů a ex libris Františka Vacka ze sbírky Jana Prchala Fotografie Richarda Muchy Výstava obrazů ak. malířky Jarmily Janůvové Prodejní výstava vitráží, osvětlovadel a originálních výrobků ze skla Šárky Jonášové a Milana Jonáše
2012	Sladké pokušení (za podpory Svazu včelařů v Polné) „Krajinomalba“, výstava obrazů Josefa Rychlého „Příběhy“, kresby, malby a fotografie Evy Klementové Výstava obrazů Jiřího Dajče Výstava Fotoklubu Polná Výstava biblí „Biblia sacra“ Výstava kočárků „Rodinné štěstí“ „Zmizelí sousedé“, výstava k výročí židovských transportů v květnu 1942 Proměny Polné od 1. písemné zmínky do konce 19. století
2013	Výstava biblí „Biblia sacra“ (dokončení) Výstava Cechy na Polensku Interaktivní výstava Jak fungují hodinové stroje Výstava k 80. výročí narození polenského parašutisty Václava Klímy Výstava Fotoklubu Polná Výstava autogramů ze sbírky Tomáše Bukáčka
2014	<i>Jarní tradice a zvyky</i> „1914–2014“ – sto let od vyhlášení I. světové války Výstava k stému výročí vzniku čs. legií ze sbírky P. Hrabálka Výstava krojovaných panenek (M. Žilová) Výstava Fotoklubu Polná
2015	Výstava o tvorbě rodokmenu „Putování za předky“ „Nezapomenuté osudy – občané Polenska ve 2. světové válce“

	Výstava plyšových medvědů „Medvídkování v Polné“ Výstava originálních komiksů „Opráski sčeskí historie“ Výstava Fotoklubu Polná Výstava kreseb a karikatur Olgy Pazerini „S úsměvem“
2016	Autorská výstava fotografií „75 let Jardy Prchala“ Hodiny ze Schwarzwaldu 90 let loutkového divadla v Husově knihovně Výstava Fotoklubu Polná

Návštěvnost muzea

Rok	Počet platících návštěvníků muzea	Návštěvníci akcí, přednášek, vernisáží, neplatící návštěvníci	Celkem (počet osob)	Tržba za vstupné (Kč)
2007	9212	1760	11972	226715
2008	7228	1887	9115	207480
2009	6427	1164	7591	170890
2010	6455	1307	7762	160935
2011	5902	2567	8469	184230
2012	5004	970	5674	160185
2013	5009	934	5943	151973
2014	4999	840	5839	139770
2015	4737	2291	7028	141766
2016	4192	1438	5630	195491

Rok 2007 byl specifický nejen osamostatněním muzea, které probudilo zájem místních obyvatel o návštěvu muzea, ale i cenou „Historické město roku 2006“ pro Polnou. Díky tomuto ocenění se Polná dostala do celostátních médií, což se projevilo mimo jiné i na počtu turistů, kteří v následujících letech město navštívili. Křivka návštěvnosti postupně klesá i v souvislosti s ekonomickou krizí, jejíž dopady se projevily nejvíce v roce 2012. V posledních letech sledovaného desetiletí můžeme sledovat navýšení počtu návštěvníků akcí. Boom nočních prohlídek, který pocítila i Polná, sice postupně ustává, ale i tak se dá říci, že zájem návštěvníků se přesouvá od standardních muzejních prohlídek k zážitkovým akcím, na které ale muzeum nemá vlastní kapacity.

Přehled přednáškové činnosti pro veřejnost

2007

Cyklus Udělejte si rodokmen (ve spolupráci se Spolkem polenského muzea, Klubem Za historickou Polnou)

2008

Židé a Polná

Přednáška k výročí vzniku republiky a historii legií (v domově seniorů Lesnov)

Přednášky z rodinné genealogie (ve spolupráci se Spolkem polenského muzea, Klubem Za historickou Polnou)

2009

Přednáška o polenském muzeu a jeho trasách (v domově seniorů Lesnov)

Přednáška z rodinné genealogie (ve spolupráci se Spolkem polenského muzea, Klubem Za historickou Polnou)

2010

Přednáška o Boženě Němcové (Spolek polenského muzea)

Přednáška o expozici československých legií polenského muzea (v domově seniorů Lesnov)

2011

Přednáška v domově seniorů v Lesnově

2013

Cyklus přednášek o historii Židů od jejich odchodu z Palestiny až po holocaust (ve spolupráci s Husovou knihovnou)

Kostel sv. Barbory a sv. Kateřiny

Českoslovenští legionáři

Hrobka Žejdliců ze Šenfeldu

2014

Přednáška k 100. výročí vyhlášení 1. světové války pro členy Klubu Za historickou Polnou a Spolku polenského muzea

Přednáška k výstavě u příležitosti výročí 1. světové války a vzniku československých legií – Ing. Hrabálek

Dvě přednášky o stavebně-historickém vývoji hradu

2015

Přednáška o tvorbě rodokmenů – Helena Voldánová z České heraldické a genealogické společnosti v Praze

Přednáška o zkušenostech s tvorbou rodokmenů – Ing. Jiří Klusáček

Přednáška k výstavě Nezapomenuté osudy (2. světová válka v Polné)

2016

Hodiny ze Schwarzwaldu – přednáška soukromého sběratele Mgr. Miloše Klikara

Hrobová výbava Žejdlců ze Šenfeldu v kontextu doby (ve spolupráci s Bc. Jaroslavem Benešem)

Jak žili naši předkové – PhDr. Dana Nováková

Archeologické nálezy na Polensku – Mgr. David Zimola

Seznam literatury:

Vomelová Marta: *100 let polenského muzejnictví*. Polenský zpravodaj 11/1995–5/1996

Výroční zprávy Městského muzea Polná z let 2007–2016

Polenský zpravodaj z let 2008–2012

Sbírkový fond muzea – dokumentace ke skupině Po-20/D (vizuální komunikace)

František Půža

Válečné události na polensko-přibyslavském panství Část IV. (dokončení) – závěr napoleonských válek a rok 1848

V Dobroníně tábořilo bavorské vojsko 18 dní, po kterouž dobu bylo zde i vyživováno. Čtyři rodiny byly úplně ochuzeny. Bylo potřebí 290 zl., aby jim v nejnutnějších potřebách bylo vypomoženo. Německý Šicendorf bavorské tlupy vyplenily. Dvanácti rodinám učiněna byla škoda 581 zl. Vesnice Poděšín musela dodávati *fourage* a potraviny. Byly zde rekvírováni z koně. Deset rodin potřebovalo výpomoc 339 zl.

Škoda, kterou utrpěli poddaní v poslední válce napoleonské, čítala se na panství polenském na 21 591 zl.

Po zjednání příměří přišly do Polné dva prapory pluku von Gömmingen a pluk Latour. Plukovník a velitel obou praporů podplukovník von Altstern, rodilý Vídeňák, byli ubytováni v zámku, neb v celém městě nebylo volného místa. Podplukovník se svojí suitou stravoval se také v zámku u hejtmana. Plukovník docházel na stravu do města k jednomu rytmistru. Pro jejich sluhy vařila manželka zámeckého vrátného.

Čeho se za svého pobytu v Polné dopouštěli Latourovští, nemohli by činiti nejhorší nepřítel, podotýká ve své zprávě vrchní hejtman Kašpar Tureček. Všechny panské a úřednické koně, veškerý dobytek ven ze stájí na ulici do mrazu vyhnali a umístili tam svoje koně. Dopouštěli se také jiných násilností. Hejtman protestoval proti takovému jednání, dostal se do konfliktu s dohlížejícím důstojníkem, který se na něho zuřivě obořil a chystal mu násilí učiniti. Hejtmana zachránil podplukovník, který se k tomu náhodně přitrefil. Tureček žaloval na důstojníka plukovníku, který vyslovil mu své politování nad celým příběhem a slíbil mu zjednati zadostiučinění. Splnil-li své slovo a v čem toto zadostiučinění pozůstávalo, hejtman se nedozvěděl, poněvadž regiment Latour odtáhl třetího dne přes Přibyslav do Brandýsa nad Orlicí.

Oba prapory von Gömmingen zdržely se v Polné devět dní. Ubytování domácího císařského vojska nebylo pro město menším obtížením, než ubytování vojska nepřátelského, poněvadž vojáci domáhali se všude jídla a pití bez veškeré náhrady.

Hejtman vypočetl, že v poslední válečné periodě ztratilo polenské panství 2319 zl. 30 kr. 15/8 denárů. Do toho započten také obnos za oves a žito vojsku za celé panství dodané, který by poddaní byli povinni částečně nahraditi. Poněvadž však ze svých obecních sýpek museli vydati přes 100 mír žita a tolikéž ovsu, mimo to při transportu francouzského pluku ztratili 41 koní, které jim cestou násilně byli odejmuti, přimlouval se vrchní Tureček, aby jim dluhující obilí bylo odpuštěno. Na hotových penězích bylo vydáno 1518 zl. 11 kr. Vína rekvírovali Francouzi a Bavoři 9 věder, 4 mázy a 2 žejdlíky. Purkrabský úřad měl ztráty 1 krávu, 5 ovcí, 1 skopce. Lesní úřad dodal 1 srnce, 2 zajíce a 26 $\frac{3}{4}$ sáhů dříví, které si Francouzové mocně přivlastnili. Obroční úřad udával, že vydal: přední pšenice 5 mír 1 větel 1 $\frac{3}{4}$ čtvrtí, zadní pšenice 4 větele 2 $\frac{3}{4}$ čtvrtí, žita 18 mír 3 větele $\frac{15}{8}$ čtvrtí, ovsu 29 mír 6 větelů 1 čtvrť. Piva bylo rekvírováno 3 $\frac{1}{4}$ vědra.

Války napoleonské vyvolaly v Čechách zeměbranu. Patřili k ní mužové od 18 do 45 let, kteří nebyli odvedeni k vojsku řadovému. Popud k ní dal arcikníže Karel. U každého pluku pěšího zřízeny byly 2 prapory zeměbrany. Mužstvo vykonávalo ve všední dny svoje řemeslnické a hospodářské práce, v neděli a ve svátek scházelo se do svých farních osad, kde pod dozorem aktivních důstojníků bylo subalterními důstojníky ze zálohy cvičeno ve zbraní. Občas, pravidelně jednou měsíčně, vykonáno jedno cvičení větší, kterého se zúčastnilo zeměbranecké mužstvo z celého okolí.

Panující kníže Dietrichštejn zajímal se velice o výcvik zeměbranců poddaných. Dne 14. července 1808 nařídil vrchnímu úřadu hospodář-

skému, aby se mu po každém dnu exercírky aneb aspoň v týdenních lhůtách obšírně a přesně podávaly zprávy, v jakém stavu se zemská obrana na polenském panství nachází, jaké jest chování mužstva, kolik se jich exercírky zúčastnilo, kolik jich scházelo. Vrchnímu nařídil, aby přítomnost aktivních důstojníků a civilních úředníků, pověřených organizací a cvičením zemské obrany, všemožně zpříjemnil, jim vhodné byty v zámku, panských budovách neb v domech měšťanských opatřil, denní stravu na útraty knížecí zjednal, potřebné povozy dodával a je ve všem horlivě podporoval.

V zámku Polné bylo skladiště druhého praporu zeměbrany. Vojenský erár platil z něho činže 18 zl. konvenční měny. Spravovali je vojenští úředníci.

Každý zeměbranec dostavivší se ku cvičení v předepsaný den obdržel z poručení knížete na občerstvenou máz piva. Vesničtí poddaní obdrželi též pár bot a celou výzbroj, poněvadž obce neměly buď prostředky, aneb dobrou vůli vše to zeměbrancům opatřiti. Příslušníci města Polné a Přibyslavě museli si boty a výzbroj opatřiti sami, aneb chudým měla vše potřebné zjednati obec. Robotu nechtěl kníže zeměbrancům sleviti, poněvadž by to škodilo polnímu hospodářství a budilo by to na sousedních malých panstvích svým příkladem zlou krev. Ostatně ve svátek a v neděli, kdy se mužstvo cvičilo, robota se nekonal. Teprve, kdyby toho vyžadovala potřeba státu, že by se zeměbranci z panství vzdálili, mohlo by se pomýšleti na úlevu roboty.

Kníže se také zajímal, kteří myslivci a úředníci jsou schopni a ochotni sloužiti v zeměbraně jako důstojníci neb poddůstojníci. Úředníkům a písařům, kteří se přihlásili a byli povýšeni za důstojníky, poskytl příspěvek na ošacení. Docela chudým, jejichž nemajetnost vrchní panství potvrdil, opatřil uniformu vlastním nákladem. Majitel musel se však zavázati, že při svém odchodu z panství stejnokroj odvede vrchnímu panskému úřadu. Uniformu bylo lze dostati u krejčího Antonína Šimona v Praze v Jezuitské ulici č. 162 s vestou a kalhotami za 76 zl. 54 kr. Ostatní součástky výzbroje prodávaly se v Široké ulici č. 77 v Praze, a to: šavle za 26 zl., portepé za 11 zl., kuple za 8 zl., zámeček uzavírající za 5 zl., velký důstojnický klobouk za 20 zl., přaska ke klobouku za 54 kr., růžice na klobouk za 3 zl. 48 kr., bílý chochol pérový za 5 zl.; vcelku stála celá zeměbranecká uniforma a výzbroj pro důstojníka 156 zl. 36 kr.

Na panství přihlásilo se k zeměbraně 206 mužů; mezi těmi bylo 10 poddůstojníků. Vyzbrojeni byli na útraty knížete. Původně platilo při nich stejné nařízení ohledně výzbroje, jako o botách. Přibyslavští a Po-

lenší zeměbranci měli si vše potřebné pořídit sami, aneb požadovati to od obce.

Kníže zakládal si mnoho na zeměbraneckém mužstvu svého polenského panství a nerad viděl, když povýšení aneb z panství tohoto na jiné přeložení úředníci rezignovali na svoje důstojenství v zeměbraně. Přízeň jeho trvala, dokud pojezdny Hellinger, aktuáři Tureček a Böhm nebyli jako důstojníci zeměbrany z polenského panství přeloženi na panství jiná, ano i do jiných zemí, kupř. Dolních Rakous. Proti takovému libovolnému přeložení svých úředníků do území, kde neveleli jeho poddaným, ale cizím, kníže se ohradil a úředníky ty ze zeměbrany odvolal. Lesní své úředníky již předtím nenutil, aby vstupovali do zeměbrany, poněvadž měli rozsáhlé lesy ve své správě.

V prosinci roku 1809 byla zdejší zeměbrana rozpuštěna.

*

Hlahol vojenského velení ozval se na panství polensko-přibyslavském znovu v převratném roce 1848. V obou městech a v městysi Krucemburku ustavily se národní gardy na podkladě organizace vojenské. Hned, jakmile ve známost vešel císařský patent ze dne 15. března 1848, kterým se udělovala poddaným konstituce a nařizovalo zřizování národních gard, konaly se ve zmíněných místech přípravy k uskutečnění císařského rozkazu.

V Přibyslavi veškerý personál knížecího úřadu přihlásil se k národní gardě. Vrchní panství Alois Truxes zvolen byl jejím velitelem, aktuár Melzer setníkem, kancelista Binder poručíkem. Vrchní viděl v tom prospěch vrchnosti, bude-li garda ovládána panskými zřízenci. Vysvětloval, že občanstvo přibyslavské jest toho času opět ku knížeti a jeho úřadu smýšlení přátelského; jsou však mnozí poddaní, kteří na vrchnost nevraží, a tu jest třeba ochranného tělesa, které by v případě nutnosti knížecí majetek, přibyslavský zámek a úřední archiv chránilo, kterouž úlohu přibyslavská garda na se vzíti připověděla. Podporoval žádost přibyslavských občanů gardistů o příspěvek na zakoupení zbraní, obleků a různých potřeb. Žádost svou odůvodňovalo 46 občanů poukazující, že obchod úplně vázne a všichni měšťané a obyvatelé, zejména tkalci, nalézají se v peněžní tísní. Vrchní poukazoval, že jest nutno příznivé smýšlení občanů, svornost a jednotu udržeti a přimlouval se za udělení podpory. Kníže daroval přibyslavské gardě 200 zl. Dne 14. června 1848 svolil, aby aktuáru Melzerovi, kancelistovi Binderovi, duchodním písařům Rittigovi a Jöndlovi, písaři berničního úřadu Seifertovi a mysliveckému mládenci Kašpírkovi vyplaceno bylo z důchodu

na zakoupení potřeb k výzbroji a uniformě národních gardistů v cestě milosti a jen výjimečně po 30 zl., a to polovice darem, polovici druhou aby ve čtvrtletních lhůtách důchodu spláceli. Neplacení praktikanti neobdrželi ničeho, poněvadž je kníže nepovažoval za stabilní kancelářská individua, ani za způsobilé k národní gardě, poněvadž stojí za lidmi pracujícími za denní mzdu a takovým jest patenty přístup ku gardě zamezen. Kníže nechtěl omezovati, arci rozšiřovati zákonné povinnosti jednotlivců, žádal však, aby jeho služba netrpěla žádné újmy.

V prvním opojení konstituční svobody panovala mezi gardisty svornost. Bouře svatodušní v Praze a co po nich v Čechách na venkově následovalo, rozdvajily smýšlení obránců svobody a majetku národního. Některým přibyslavských měšťanům byla trnem v oku činnost panského kancelisty a poručíka gardy Bindera. Brzo po utišení bouří v Praze, dne 21. července 1848, stěžuje si na něho purkmistr Karel Hesse, vůdce místních „frankfurťáků“, dopisem knížeti, že na panství panuje mezi poddanými proti úřednímu písaři Karlu Binderovi nebezpečná nálada, kterou i ostatní úředníci knížecí trpí. *„Kdyby tato nálada ve skutek přešla, mohlo by to míti smutné následky a dotklo by se to i našeho města nepříjemně,“* tvrdí purkmistr města. Dodává ještě: *„Kdyby o tom Vaše Jasnost pochybovati ráčila, račiž sobě o tom mínění nejen duchovenstva, ale i každého jednotlivého úředníka panství, ba i pana horního rady z Ranska opatřiti, kteří, budou-li pravdu mluvit, potvrdí, že jest nutno a potřebno úředního písaře odtud odstraniti a přeložiti jej na jiné panství.“*

Jindy opět žalovali na něho knížeti a) že se k obyvatelům panství velmi hrubě a podrážděně chová, b) že u něho odbývanými pitkami klid ruší a sváry vyvolává, c) že o svátcích svatodušních s mnohými písaři a praktikanty do Chrudimě a odtud ozbrojen do Prahy táhl a do tamějších nepokojů se míchal.

Na toto obvinění udal při výslechu u vrchního úřadu nařízeném knížetem dne 4. září 1848: *„Během patnácti let, tolik jich již jest, co ve službách J. K. J. stojím, cítím neustále následky mne takřka inkvizitorsky pronásledující nenávisti. Jest to sprostota a bezcharakternost, kterou mne při každé sebe menší příležitosti špiní. Uznávám také, že podařilo se mým nepřátelům se svým zlomyslným udáváním až k milostivému knížeti vniknouti a mne v jeho očích podezřelým učiniti. Nehledě k mnohým i J. J. známým služebním vyznamenáním a nehledě k mnohým doporučením, z kterých osměluji se uváděti jen doporučení žďárského p. vrchního Františka Turynského ze dne 15. prosince 1845 a zdejšího ctěného vrchního úřadu ze dne 4. prosince 1847, vidím se po 16leté pilné a věrné službě býti postaven za individua, nad které mne mé sebevědomí a dobré vědomí*

povyšuje. Klidně přijímám i nyní zprávu o denunciacích došlých na vrchnost mou a odmítám s pohrdáním obvinění v nich obsažené. Pravý stav věci jest následovný:

Ad a) Nenáležím do třídy těch bezcharakterních, kteří sedláka do nedávna považovali za poločlověka a jako s takovým s ním jednali, ale nyní, když jeho emancipace vyslovena byla, k němu se všemožným způsobem lisají a jeho osvobození s ním oslavují. Já naproti tomu, pan vrchní mně to potvrdí, zacházím se sedlákem vždy s onou vážnou přísností, která přísluší úředníku, jenž má vědomí o vyplněných povinnostech a nestal se zrádcem svého službodárce. Každý přehmat ve slově i činu uměl jsem s patřičným důrazem odvrátiti a nezměnil jsem své chování ani v oné době, kdy se před sedlákem zbujněným obratem poměrů všechno tráslo. Slyšel-li mne kdy onen udavač hrubě a rozhněvaně s nějakým poddaným mluvit, byl-li to služebník V. J. a vrchnostenským zájmům oddaný, měl uvážiti, že jsem tak mluvil, jen když se sahalo na právo V. J. a že jsem tak mluvit oprávněn byl v oněch dobách nebezpečí, kdy jsem byl ochoten za svého knížete krev svou obětovati. Že ostatně onen takt, který moje jednání oproti lidu vedl, správný byl, toho nejlepším důkazem jsou úkony, kterými jsem povždy i v nynější kritické době pověřen byl. Uvádím zde jen tyto: Zabavení obci Sirákova a Poděšína v měsíci březnu 1848, že neplatili nízkovskému učiteli za zvonění proti mračnům; zabavení obce Hluboké v srpnu 1848 pro tutéž příčinu; nucené ubytování vojenské asistence v červenci 1848 ve vzbouřené obci Sopotech; několikerá konfiskace cizích piv a jiné podobné výkony, při nichž právě nejen rozhled, ale i odhodlanost potřebná byla. Ostatně, ptám se, byla-li proti mně kdy pozvednuta žaloba ze strany poddaných, že jsem s nimi nehodně jednal? a jest-li aspoň jeden z oněch 54 rychtářů panství polenského, kteří přece byli svědky všech mých úředních výkonů a mou povahu znají, by udání denunciantovo potvrdili?

Ad b) Kdybych byl pitkami vyvolával rušení klidu, byla by to bývala přece povinnost místní policie, aby proti tomu zakročila, a ona, protože s ní – zejména s renomovaným radním Malým – nestojím na dobré noze, zajisté by byla neopomenula toho nejmenšího podnětu použití, aby mně nepříjemnost způsobila. Nejsem, jak známo, se žádným se zámeckých obyvatelů a rovněž s měšťany v přátelském poměru, nenavštěvují hostince, a tím méně mám důvod, abych někoho hostil, což mi ani moje skrovné příjmy nedopouští. Snad tím myslí onen denunciant ono nepatrné pohoštění, jímž jsem dal najevo vděčnost oněm gardistům přibyslavským, kteří mne přese všechny machinace mých protivníků za důstojníka gardy zvolili. Jest to zdejší zvyklost, které jsem se i já podvolil. Ale při tomto pohoštění dle mého vědomí ani z mé strany, ani ze strany mých hostů

žádné rušení pokoje se nestalo. Různice bývaly v Přibyslavi i v časech pokojnějších a dávno před mým příchodem a budou zde tak dlouho, dokud v městě budou lidi, kteří bez ženských klevet žítí nemohou.

Ad c) Každý, kdo v týdnů svatodušním pozoroval náladu panující na venkově, všeobecnou bezradnost a zmatek, omluví zajisté toho, kdo se těmi okolnostmi k nějakému nepředloženému skutku strhnouti dal. Ze strany vlády nepřišlo žádné uklidňující prohlášení o poměrech v Praze; zatím co se všude hemžilo uprchlíky z Prahy, přicházely zprávy o vypuknutí povstání v hlavním městě, o vraždách a loupežích, aniž pravý stav věcí znám byl. Došlo písemné nařízení, aby gardy ku Praze táhly, na horách hořely výstražné hranice a volání: „Vlast je v nebezpečí“ bylo všeobecné. Strávil jsem dny 15. a 16. června ve společnosti pana vrchního při odvodu v Německém Brodě. Když jsme se druhého dne večer do Přibyslavi vrátili, panovalo v městě ohromné rozčilení. Bylo ustanoveno, že svobodní gardisté uposlechnou všeobecného nařízení a ku Praze potáhnou. Mluvití proti tomuto usnesení bylo by bývalo nebezpečné počínání. Mezi sepsanými nalézali se oba duchodenská písaři Jöndel a Rittig, potom praktikanti Baudyš a Švejda. Rozpačitost oněch byla právě tak velká, jako samotného pana vrchního, když týž o tom zpraven byl, co se za jeho nepřítomnosti událo. Rozhodnutí o tom bylo obtížné. Členy vypsané od výpravy zdržeti nebylo radno. To bylo by rozdrážděné obyvatelstvo města popudilo k útoku na zámek a jeho obyvatele. Stejně nebezpečné bylo schváliti onen čin a vzítí zaň zodpovědnost, neboť největší část vypsaných skládala se z mladých, nezkušených lidí, kterým se za vůdce postavil Augustýn Čepl, nejhorčejší hlava (Sprudelkopf) a největší Čech (Čechoman) města, a tak bylo se od nich jen přehmatů nadíti. V tomto kritickém okamžiku předstoupil jsem před pana vrchního a navrhl jsem, že připojím se k nim pod tou podmínkou, když mně slíbí, že potáhnu ku Praze jen tenkrát, je-li tam vláda povstáním ohrožena a potřebuje-li pomoci. O tom měli jsme si dříve opatřiti zprávu z některého většího, blíže ku Praze ležícího města a bylo ustanoveno, že z Chrudimě, a teprv potom další vyjednati. Tuto úmluvu potvrdili dobrovolníci veřejně před magistrátem, před pány úředníky vrchnostenskými a velikým davem lidu a já jsem se zavázal, že toto ujednání všech dobrovolníků řádně dodržím. Hned potom zrána 17. června po slyšení slavné mše sv. vytáhli jsme k Chrudimi. Dorazivše tam vyhledali jsme velitele tamější gardy, abychom se u něho doptali, co dále podniknouti. Sdělení onoho pána bylo takové, že nás nikterak neuspokojilo. Později jsme se dozvěděli, proč nám tak vyhývabě odpověděl. Chrudimská garda dopustila se totiž sama neprozřetelnosti a byla u Běchovic zle zřízena. Z řeči velitele a z řečí gardistů jsme vyrozuměli, že v Praze vypuklo povstání, které c. k. vojskem po-

tláčeno bylo a volání o pomoc že pohází od povstalců. Po této zprávě vrátili se přibyslavští dobrovolníci, když jsem jim vše vysvětlil, v noci na 18. června domů. Já pak odebral jsem se do Prahy bez zbraně a odznaku. Nevedla mě tam tendence politická, ale hlavně odpustitelná zvědavost, abych se o pravém stavu věci očitě přesvědčil a mohl o tom doma zprávu podati. Pak přál jsem si zvěděti, jestli se mým četným příbuzným v Praze nějaké neštěstí nepříhodovalo. V poledne 18. června dorazil jsem do Prahy a jen několik hodin stačilo, aby se mi zjevilo všechno to zlo, do kterého mladická nerozvážnost a slepý fanatismus několika jednotlivců krásné město přivedl, které jsem dříve v době jeho rozkvětu a pokoje znal. Večerní poštou téhož dne odejel jsem z Prahy a 19. tého dojel do Přibyslavě, abych sdělením, co jsem viděl, upokojil mysl obyvatelů úzkostným očekáváním rozjitřené.

Vědomí, jak jsem se v oněch třech osudných dnech choval, naplňuje mne až dosud ušlechtilou pýchou a vzpomínka na ně bude mi vždy milou. Proto lituji ony denuncianty hluboce, že můj čin, který před Bohem a lidmi za zásluhu platí, za zločin pokládají. Ale sprostota i nejšlechtější čin za špinavý považuje. Tato pravda, jako i staré přísloví: „Nebývají to nejšpatnější kosti, které psi ohryzují“, naplňuje mne útěchou, kterou pro nesčetná nepřátelství tak nutně potřebuji.“

Na konec pak dovolává se na spravedlivost a pravdomluvnost vrchního podotýká: „Jelikož každý gardista, který ve dnech svatodušních do Prahy táhl a tamějších nepokojů se zúčastnil, za zločince se pokládá, jest obvinění, že jsem také tak učinil, těžkým policejním přestupkem proti bezpečnosti cti dle § 234a díl II. trestního zákoníka a proto prosím, aby mně jméno toho, kdo mne tím obviňuje, oznámeno bylo, aby se mi z toho na kompetentním místě zodpovídal.“¹

Národní garda v Přibyslavi tvořila 2 kompanie se 220 muži. Početnější byla v Polné; čítala 450 mužů vězených do 8 setnin čili 1 batalionu. K vyzbrojení jejímu povolil kníže dne 14. června 1848 čtyři sta zlatých. Pro cvičiště žádalo batallions-kommando polovici louky, kterou měl od vrchnosti najmutou Leopold Sobotka za roční nájemné 5 zl. konv. mince a 1 1/2 míry obilí. V čele stál purkmistr Karel Varhánek. Velitelem batallionu byl A. A. Maresch, hejtmany Jan Culka, Josef Rosendorfský a František Fiala. A. G. Sadil byl nadporučíkem, A. Varhánek, Edmund Sadil a Antonín Eitner poručíky, Karel Vítek a Ludvík Sadil kaprály. Antonín Pittner byl obyčejným gardistou. Na den 28. září 1848 určeno svěcení praporu polenské gardy. Za kmotra pozvali Fran-

¹ Obecné zpracování projevu revoluce roku 1848 v Přibyslavi obsahuje Půžova práce *Kronika Přibyslavská*. Přibyslav 1914, s. 189–193.

tiška Josefa knížete z Dietrichštejna, Pruskova a Leslie, za kmotru praporu jeho snachu Gabrielu hraběnku z Dietrichštejna rozenou hraběnku Vratislavovu. Kníže pro stáří 81 let ku slavnosti se nedostavil, nezúčastnila se jí ani hraběnka. Gardisté obdrželi však z knížecí kanceláře 200 zl. na slavnost. Použily se na ošacení chudých členů.

Také židé zřídili si v Kateřinské obci národní stráž. Obdržela od knížete podpory 100 zl.

Uvolněním poddaných svazků oživily tu a tam u poddaných oprávněné i neoprávněné stížnosti nad bezprávím druhdy jim vrchností učiněným. Celá staletí byla domnělá křivda ústním podáním od generace ku generaci udržována v paměti potomků. Vznikala tím stálá nevraživost a napjatý poměr mezi lidem poddaným a vrchností, respektive jejími zřízenci. Odstraněním poddanství padly veškeré ohledy a skrývaná zášť a nespokojenost propukla navenek. Tak kupř. v Krucemburku. Obyvatelé městečka byli od pradávna

Dochované části praporu Národní gardy v Polné (Městské muzeum Polná)

místní tradicí utvrzováni v domněni, že les zvaný Rychtářka patří k obci a že vrchnost neprávem si jej osvojila. Už roku 1728 pozvedli nároky na tento les, počali v něm podle svého hospodařiti, jej káceti. Byli však přísně potrestáni. Roku 1766 žádali, aby směli volně pásti na pasece Rychtářské a nemuseli za to platiti roční úrok 30 kr. Kníže svolil

k jejich žádosti, poněvadž panský ovčák spásal také strniska krucemburských pozemků, museli však svoji žádost každoročně opětovat.

Roku 1848 počaly se v Krucemburku mocně ozývat hlasy, dosud poddanskými poměry tlumené, aby napravena byla stará křivda a les „Rychtářka“ navrácen byl obci. Všeobecně panoval náhled, že v baňce věžní ukryty jsou listiny, které zřejmě potvrzují, že „Rychtářka“ jest majetkem obecním. Krucemburští chystali se baňku věžní snést. Že k tomu nedošlo, byla jediné příčina ta, že se nemohli dohodnouti s tesařem o remuneraci za práci s snesením spojenou. Panskému lesnímu personálu z Kohoutova nedovoľovali přístupu do lesa „Rychtářky“ po stezce vedoucí jejich pozemky. Kohoutovští lesníci a hajní, chtěli-li se tam dostat, museli konati cestu přes cizopanskou vesnici Chlum, aby se uvarovali všemu konfliktu. Nejen, že Krucemburští sami robotu konati nechtěli, ale zbraňovali ji také poddaným okolních vsí. Panským myslivcům vyhrožovali násilím, budou-li pořádati hony na rustikálních pozemcích. Honitbu tu osvojili si sami, se starostou nově zvoleným v čele na své pozemky s puškami vycházeli, zvěř stříleli a ji sobě přivlastňovali. Když panští zřízenci toho nedbali, obořili se na ně, pušky jim vyrvali a ze svých pozemků zahnali. Podle náhledu dřívějších časů byla to vzpoura. Vrchní panství Alois Truxes oznámil příběhy vyšším úřadům a požádal o vojenskou assistenci. Přišlo do Krucemburku a okolí 80 mužů, kteří se zde však dlouho nezdrželi, poněvadž došel rozkaz, aby odjeli do Vídně.

To vše byly důvody, proč vrchní nedoporučoval žádost Krucemburské národní gardy o knížecí podporu k příznivému vyřízení. Udával dále, že kníže ku podpoře povinen není, neb se poddanský svazek ruší. Městys prý má 1200 zl. hotových peněz, 24 jiter 1242 $\frac{3}{60}$ sáhů pozemků, 95 jiter 424 $\frac{1}{6}$ sáhů luk, zahrad a pastvin a 134 jiter 495 $\frac{2}{6}$ sáhů lesa. Užitek a výnos z těchto jest prý dosti značný. Na vykoupení z roboty určeno bylo 42 jiter 1198 čtverečních sáhů odprodati, což by vyneslo 2615 zl. 53 kr. Poněvadž dosud k tomu nedošlo, může prý městys výnos z těchto peněz věnovati na výzbroj gardy.

Kníže byl náhledů pokrokovějších. V listě zaslaném vrchnímu panskému úřadu dne 16. října 1848 vyslovuje nelibost, že bez jeho vědomí a svolení byla na Krucembursko pro excesy honební povolána vojenská assistence. Pro příště si podobné jednání svých úřadů zakázal. V témže dopise pak povoluje na výzbroj krucemburské gardě 100 zl. konvenční měny beze vší další konsekvence. Počet členů krucemburské gardy byl 109.

Krátká zpráva o církevní slavnosti Zmrtvýchvstání Páně v Polné

Mezi dosud nezapsanými archiváliemi, uloženými v Městském muzeu Polná, se nalézá lístek psaný kurentem rukou tehdejšího administrátora polenského děkanství a následně i děkana P. Ignáce Kunce (1814–1870). Kunc zaznamenal změnu v podobě Velikonoční církevní slavnosti Zmrtvýchvstání (Vzkříšení) Páně v Polné; jak vyplývá z Kuncovy zprávy, až do roku 1857 se průvod ubíral okolo děkanského kostela, teprve od následujícího roku obcházel hlavní náměstí za účasti cechů s korouhvemi, jak je známo z mnoha fotografií z období první republiky. Kunc ovšem zejména zaznamenal také související roztržku s představeným města – úřadujícím radním Janem Františkem Culkou – a představiteli zdejšího smíšeného okresního úřadu:

Slavnost Božího těla v Polné roku 2003, při které průvod tradičně obchází celé Husovo náměstí (foto František Mach)

„Léta Páně 1858 na žádost zdejších některých měšťanů (i také mojim vlastním přičiněním) byla započata slavnost vzkříšení Páně na bílou sobotu (připadlou na den 4ho dubna) v tom způsobu, že z Božího hrobu, ne jak dříve okolo děkanského kostela, nýbrž po náměstí průvod s nejsvětější svátostí se vedl, k němuž cechové s jejich korouhvemi pozváni jsou byli a se dostavili, ale i také všechny domy na náměstí (až na okna cís. král. okresního přednostu Aloise Hofmana) osvětlena jsou byli. Střelba z moždířů přidala k tomu též slávy a úcty. Slavnost tato zaujala obyvatele vzlást měšťanstvo zdejší tak že tento průvod po náměstí této slavnosti pro budoucnost držeti sobě přál – když ale roku nastávajícího dne 23ho dubna 1859 opět měšťanstvo tuto slavnost a památku vzkříšení Páně jak před rokem opětovati chtělo – postavil se tomu na odpor úřadující rada p. Jan Zulka – a pobídna svrch psaného cís. kr. okresního přednostu pak jeho příručího p. Jana Rašína, chtě tuto oslavu od měšťanstva oblíbenou zameziti, a dovolil sobě radda obecní Zulka (Luter) spolu s jeho oběma cís. kr. soudruhy skrze obecního sluhu měšťanům osvětlení oken při tomto slavném průvodu zapověděti, což ale k žádnému účinku nepřišlo, neb rozhorlení měšťané, nejen že sluhu městského neuposlechli, nýbrž mnozí jemu dveře k odchodu za zástojné vyřízení ukázali; bylat' tedy slavnost tato opět jako před rokem držána, přez vůli nekatolického ředitele městského – tak že ten samý zlostí a vztekem při navrácení průvodu ku kostelu domů odešel a jitřní vzkříšení Páně přítomen býti nechtěl.

Bůh všemocný pro budoucí časy v své ochraně vzbud' naše potomky k tomu by ani tuto slavnost k jejich i našich duší spasení nábožně drželi a proti rušitelům křesťanské nábožnosti zastávali; k čemuž jim dopomáhej Bůh všemohoucí.

Die 24. 4. 1859. Amen.“¹

K textu následovně připsal poznámku tehdejší radní a pozdější starosta města Antonín Pittner:

„Roku 1860 slavnost opět slavně odbývána, při níž i jmenovaný okresní Hofman svá okna slavně osvětliti nechal, avšak na to v měsíci květnu 1860 zemřel a u sv. Barbory pochován jest.

A. Pittner.“

Ačkoliv Kunc nadepsal předmětný lístek slovy „Do Památnice“, nakonec text do pamětní knihy děkanství, snad pro poněkud útočný ráz,

¹ Znění dopisu ponecháno bez moderních gramatických úprav.

nezařadil.² Kuncova zpráva kromě změny podoby náboženské slavnosti dokresluje i vzrůst tehdejších proticírkevních tendencí, vzešlých především po roce 1848, které se projevily zejména ve školství, manželském právu, ale i v restrikci příjmů duchovních vyvazováním církevních desátků v letech 1849–1852, a musely být řešeny konkordátem v roce 1855 (protože však nálady přetrvaly, byla omezení vlivu církve v občanském životě nakonec završena zákony č. 47–49/1868 ř. z., o interkonfesionálních poměrech státních občanů, tzv. manželským zákonem a školských zákonem a úplným odvoláním konkordátu v roce 1870).

K osobám uvedeným v Kuncově zprávě lze snad ještě dodat, že Jan František Culka (1798–1868) zastupoval od roku 1854 nemocného starostu Vincence Losenického a po jeho smrti 21. května 1855 zastával starostenský úřad dlouhodobě jako úřadující radní, neboť v rámci všeobecného omezování demokracie za Bachova absolutismu nebyly státními orgány obecní volby vypsány v řádném termínu; teprve následkem tzv. Říjnového diplomu proběhly volby do zastupitelstev obcí v roce 1861, kdy byl novým starostou zvolen Adolf Varhánek.³ Pražský rodák Alois Hofman (1808–1860) přišel do Polné z Vysokého Mýta v roce 1855 jako představený tzv. smíšeného okresního úřadu, suplujícího pozdější okresní hejtmanství a zároveň i okresní soud. Zemřel zde 8. června 1860 předčasně na plicní tuberkulózu.⁴ Tehdejší adjunkt polenského okresního úřadu Jan Rašín (1818–1901), původem z Vesce na Jičínsku, vykonával zde od roku 1864 funkci okresního představeného, po správné reformě roku 1868 se stal přednostou okresního soudu a v roce 1870 byl v téže funkci přeložen do Německého Brodu. Krátce poté se roku 1871 přesunul jako rada zemského soudu do Mladé Boleslavi a v roce 1872 do Jičína, kde působil až do odchodu do výslužby u zdejšího krajského soudu. Následně se až do roku 1897 věnoval ještě advokacii; zemřel v Jičíně 23. března 1901.⁵

² SOKA Jihlava, Děkaný úřad Polná, i. č. 5, Gedenkbuch der Dechanten in der Stadt Polna ab anno 1836.

³ Srov. Plašil, Filip: *Polenští starostové*. Polensko, roč. 2004, č. 4, s. 4.

⁴ MZA Brno, E 67, kniha 6808, pag. 274. Špiritová, Alexandra: *Slovník představitelů státní správy v Čechách v letech 1850–1918*. Praha 1993, s. 70. Špiritová patrně uvádí nesprávné datum narození 20. 6. 1803.

⁵ Allgemeine österreichische Gerichtszeitung, vydání z 30. 7. 1870, 31. 10. 1871, 25. 10. 1872. Amtsblatt für Wiener Zeitung, roč. 1897, č. 279, 3. 12. 1897, s. 826. Špiritová, op. cit., s. 155. SOA Zámorsk, Sbírka matrik Východočeského kraje, sig. 70-6252, matrika zemřelých Jičín 1895–1905, fol. 164.

Pár vzpomínek na Polnou

Dětství jsem prožila na Kateřinově u babičky. V padesátých letech nejezdilo moc aut, a tak jsme si bezstarostně hráli na silnici před domem, nebo v háječku, kde jsme v létě i stanovali. Nejvíce mně utkvělo v paměti, jak jsme pořádali takové malé divadlo v lihovaru. Kamarádila jsem se s Eminkou Špinarovou, společně jsme nacvičily nějaké scénky. Bylo nás asi šest dětí, a když byl program hotový, tak jsme pozvaly kamarády i rodiče a vybíraly po desetníku. Měly jsme pak na zmrzlinu.

Nejvíce jsem měla ráda, když se v zimě dralo peří. To se ke draní scházely sousedky a chodilo se od domu k domu. U draní se vyprávěly různé historky a mně to připadalo vše takové tajuplné, neboť vždy někdo řekl: „Už o tom nemluv, jsou tu děti, neměly by to slyšet.“

Pak jsme se přestěhovali ke Keprům (k Veselým) na Sezimovo náměstí. Moji rodiče pracovali u státního filmu a jezdili po vesnicích promítat filmy. Většinou byli tři až pět dnů „na šňůře“ a já s bratrem Vaškem jsme bydleli u babičky. Když pak měli rodiče pár dnů volna, tak jsem si mohla pozvat děti a maminka nám pouštěla dětské filmy. Nedávno, na posledním školním srazu v Polné, na to vzpomínal můj spolužák Adolf Šejstal, což mě potěšilo.

Na jednu příhodu ráda vzpomínám. Maminka pouštěla sovětský film „Kde je Míša“; byla to pohádka o medvídkovi, který se natahoval na klíček. V tu dobu šlo o oblíbenou hračku a skoro každé dítě takového medvídko mělo. Olda Klement byl se svou starší sestrou Janou také u nás a když uviděl na filmovém plátně medvídko, tak začal brečet, že je to jeho medvídek a nebyl k ukonejšení. Jana musela s ním domů, aby se přesvědčil, že jeho Míša je opravdu doma. Škoda jen, že mu už tuto vzpomínku nemohu sdělit; Olda již není mezi námi.

Ve třetí až páté třídě byl mým třídním učitelem Hubert Stluka. Zavedl přísnou metodu – včasné docházky. Museli jsme být ve třídě po prvním zvonění, vybraný žák zapisoval opozdilce. Kdo přišel pozdě, dostal křížek do sešitu; vlastně za každou nekázeň byl, pochopitelně, křížek! Naopak, za dobré chování, nebo kdo byl v pionýrské organizaci, nebo se zúčastnil nějakých socialistických akcí, dostal hvězdičku.

Naše rodina jednou zaspala a já přišla do školy pozdě. Dostala jsem křížek. Mého tatínka to naštvalo. Učitel Stluka jezdil do školy na kole kolem našeho bytu. Nebylo dne, aby nejel minutu před osmou, což se všeobecně vědělo. Tatínek si ho vyčíhal, a když jel okolo našeho okna, zavolal: „Pane učiteli, šlapejte rychle, přijedete po zvonění a dostanete křížek.“ Tatínek měl z toho legraci, ale postihlo to mě, protože Stluka

Pohled z Kateřinova, kolem 1935 (archiv KZHP)

i jeho manželka, také učitelka, si na mě „zasedli“. Od šesté třídy jsem našťastí měla jiného třídního, výborného učitele Josefa Provazníka.

Později jsme bydleli na Husově náměstí v domě U Slovana. Tatínek převzal restauraci po Pátkových a Šináglových. V roce 1957 si naši koupili televizi a tatínek měl vždy radost, když mohl dát TV-monitor do okna restaurace, aby se kolemjdoucí mohli také dívat. Maminka byla ale vždy proti, protože my jsme z toho nic neměli, nebo jsme museli jít sledovat pořady také na náměstí před okno restaurace, kde bylo vždy malé srocní zvědavých diváků.

Pro nás, děti, bylo i náměstí místem pro různé hry a občas i taškařice, zejména v parku. Zažila jsem tam také jednu bouřku s kulovým bleskem. To muselo být asi tak v roce 1960. Rádi jsme s maminkou pozorovaly bouřky z vrat od Slovana. Jednou jsme zase stály ve vratech, lilo jako z konve, když vtom se ozvala ohlušující rána a z věže kostela, od špičky nejvýše umístěného kříže, sjel po fasádě kulový blesk. Ohnivá koule skákala až na konec náměstí. Stále se zmenšovala, až na konci jsme viděli jen jiskřičky. Pro mě to byl velmi silný zážitek a napořád mně utkvěl v paměti.

Na jednom německém TV kanálu jsem nedávno viděla pořad o nedostatku vody v některých oblastech Afriky. Uvědomila jsem si, jaký je

to luxus, mít stále tekoucí a pitnou vodu. Asociativně jsem si vzpomněla, že v padesátých letech ještě nebyl v Polné na Kateřinově zabudován vodovod. My jsme museli několikrát denně s kýbly pro vodu ke studánce u Heilandů. Tam stálo dřevěné vědro, jímž se nabírala voda. Když bylo velké prádlo, nebo jsme se koupali v neckách (to bylo jen v sobotu), jezdili jsme pro vodu s vozíkem, na kterém byla dřevěná lejta. Dalo zabrat, vytlačit vozík k nám nahoru. Dnes je k neuvěření, že bylo něco takového možné, a současní hygienici by asi nevěřícně kroutili hlavou. Přitom jsme nikdy neměli žádné střevní onemocnění. Na hygienu se tenkrát moc nehledělo, ale pokud vím, nikdo z kateřinovských dětí nebyl postižen vážnějším onemocněním. Vodovod byl na Kateřinově zaveden asi až v roce 1957. Vzpomínám, že babička byla celá šťastná a také si hned pořídila pračku, neboť do té doby se pralo v neckách na valše. Já si dnes opravdu vážím, že mám tuto vymoženost. Stačí jen otočit kohoutkem a voda teče. Je to samozřejmost, ale také luxus. Téměř nikdo v kulturním světě již nevnímá, že by to mohlo být i jinak.

(autorka vzpomínek žije trvale v Hamburku)

Milan Šup

Proč publikuji v Polensku

Na položenou otázku odpovídám tak, že jako pamětník mám nejen právo, ale i povinnost vzpomínat a své vzpomínky chránit před zapomenutím. Proto na stránkách sborníku Polensko publikuji své vzpomínky z doby od první poloviny třicátých let a též vzpomínky mých polenských předků, které znám z jejich vyprávění a písemností z první poloviny minulého století.

Na této stránce Polenska nahlédneme s pamětníkem do časů našeho města ve výše uvedeném období, kdy naši prarodiče vzpomínali na „dobré časy“ ještě za starého mocnářství, kdy vše podle nich mělo řád až do první světové války. Při práci si lidé zpívali a kdysi bylo dobrým zvykem, že si za teplých podvečerů vynášeli stoličky a židle před svá obydlí, aby spolu „poklábosili“ a sledovali život na ulici, když skončila všechna práce a nebylo jich ani v domě zapotřebí. Bylo tomu tak i v čase mého dětství na několika místech v Nerudově ulici před domem u Duchanů, ale též na Podhoře a jinde. Muži se scházeli v některých z tehdy četných hospůdek na pivo a „pokec“ o důležitých událostech posledních dnů, zpravidla při partičce šestákového mariáše.

Pivo v lahvích se ještě v obchodech příliš neprodávalo – širší či dokonce široký sortiment současných „lahváčů“ v dnešních samoobsluhách byl ještě v nedohlednu. Na pivo se chodilo jen do hospody, kde měl každý „štangast“ své oblíbené místo. Kvůli občasně potřebě piva v domácnosti se posílalo dítě se džbánkem do nejbližší hospody, což byla pro kluky velká příležitost ochutnat cestou domů ten „lahodný mok“, tehdy ještě z polenského pivovaru.

K dobrým mezilidským vztahům přispívaly i četné obchody a obchůdky, kde bylo možné pohovořit s majitelem nejen o nabízeném sortimentu zboží a dění ve městě i za přítomnosti dalšího zákazníka, kterého zatím obsluhoval učeň nebo příručí (s dovětkem: „...který za nic neručí...“). S tímto pojmenováním prodavače po jeho vyučení se dnes již nesetkáme. Každý občan měl svůj oblíbený obchod pro celý nákup, nebo jen určitý sortiment z nabízeného zboží. Měl svého řezníka, pekaře či hokynáře. Stejně tak krejčího, švadlenu, ševce, klempíře, zedníka či jiného řemeslníka, o které nebyla tehdy ve městě nouze, a i oni měli čas si při práci se svým „kunšaftem“ pohovořit.

Tradičně se občané sdružovali v četných spolcích, kterých bylo i „za císaře pána“ více než třicet. Úctyhodný počet s širokou členskou základnou až do vypuknutí první světové války, kdy mnoho členů bylo povoláno do vojenské služby, ze které se mnozí nevrátili, a jiní, kteří přežili, se vrátili jako legionáři a projevíli se jako vlastenci v boji za samostatnou vlast. Také v meziválečném období byly polenské spolky velmi aktivní s širokou členskou základnou do doby, než byla jejich činnost omezena nebo zastavena za okupace nacistickým Německem.

Počátkem minulého století začala i polenské občany a život ve městě ovlivňovat technika. Od roku 1904 mohli již dojíždět za prací mimo město a do škol lokálkou poháněnou parní lokomotivou. Také zde se tehdy během cesty a čekání na odjezd vlaku vzájemně debatovalo o záležitostech všedního dne, někteří pravidelní cestující hráli karty. V roce 1911 začala vyrábět a i do domácností dodávat elektřinu městská elektrárna. Petrolejové lampy k osvětlování bytů a domů nahradily elektrické žárovky a bylo možné číst v pohodě knížky vypůjčené z Husovy knihovny. Pravidelné večerní korzování občanů bez rozdílu věku „okolo rynku“ na Husově náměstí, dnes již zapomenuté, ozářily elektrické lampy. Bylo to další místo, kde se daly během procházení probrat poslední události ve městě i okolí a také zde vznikala přátelství přetrvávající mnoho let. Nespěchalo se.
